

Оксана Петрівна Петрикова
Софія Леонідівна Леонтієва
Анастасія Валеріївна Гузь

Принципи розвитку художньо-естетичних уявлень студентів на заняттях сольним співом

УДК 378.015.31:[7.01:111.852]:784.9
DOI <https://doi.org/10.24195/artstudies.2024-4.7>

Оксана Петрівна Петрикова
заслужений діяч мистецтв України,
доцент кафедри академічного та
естрадного вокалу
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка
ORCID: 0000-0002-4326-3308

Софія Леонідівна Леонтієва
старший викладач кафедри академічного
та естрадного вокалу Київського
столичного університету
імені Бориса Грінченка
ORCID: 0000-0002-6664-5288

Анастасія Валеріївна Гузь
викладач кафедри академічного
та естрадного вокалу
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка
ORCID: 0000-0001-5774-7605

У статті розкрито проблему розвитку художньо-естетичних уявлень майбутнього співака як основи його професіоналізму. Авторами опрацьовано та проаналізовано науково-методичну літературу, що висвітлює сутність художньо-естетичних уявлень, її специфіку і складові, а також основні принципи формування означеного феномена в майбутніх співаків на заняттях сольним співом. З'ясовано, що вокально-виконавська підготовка має потужний потенціал щодо загального художньо-естетичного розвитку студента-вокаліста, зокрема для розвитку художньо-естетичних уявлень майбутнього співака, оскільки вона містить значний перелік різновидів роботи, що сприяють накопиченню художньо-естетичного досвіду, набуттю необхідних ціннісних орієнтирів, необхідних для формування вірних художньо-естетичних смаків та ідеалів.

Авторами окреслено сутнісні характеристики уявлень як психічного утворення, надано їх класифікацію та визначено функції. У науковій розвідці щодо основного поняття дослідження розглянуто проблему розмежування естетичного та художнього, з'ясовано сутність естетичних уявлень і художніх уявлень, визначено відмінні риси означених феноменів. Автори під художньо-естетичним уявленнями майбутнього співака розуміють складний комплекс слухо-зорово-моторних образів, утворених за результатами набуття студентом пізнавального й емоційно-чуттєвого досвіду в процесі вокально-виконавської діяльності. Наголошено на вагомості широти мистецького кругозору та мистецької ерудованості як показників розвиненості художньо-естетичних уявлень студента-вокаліста. Сформульовано принципи розвитку художньо-естетичних уявлень студента-вокаліста, серед яких створення у студентів-вокалістів позитивної установки щодо «спілкування» з творами мистецтва; стимулювання особистісного оцінного ставлення студентів до найкращих зразків мистецтва та сприяння розширенню мистецького кругозору майбутніх співаків під час вокальної роботи над творами індивідуальної програми. Теоретично обґрунтовано впровадження в навчальний процес кожного із запропонованих принципів. Наголошено на необхідності діалогічних засад, атмосфери довіри та дружності та забезпеченні емпатійності навчання на заняттях сольним співом.

Ключові слова: художньо-естетичні уявлення, естрадний співак, здобувачі музичної освіти, сольний спів, принципи розвитку.

Постановка проблеми. Однією з нагальних проблем сучасного суспільства на початку третього тисячоліття залишається проблема відродження високодуховної, культурної та талановитої молоді, що має стати стрижнем майбутньої української нації. Особливого сенсу сьогодні набувають завдання, пов'язані з формуванням і розвитком загальної культури підростаючої генерації українців. З огляду на це актуальності набуває питання взаємодії особистості зі світом мистецтва, яке безпосередньо вирішується мистецькою освітою в процесі підготовки майбутніх музикантів.

На жаль, соціологічні дослідження останніх років фіксують негативні тенденції щодо рівня як загальної культури, так і художньо-естетичного розвитку майбутніх музикантів, а також зниження показників загального й мистецького кругозору, недостатню розвиненість у художньо-естетичній сфері загалом тощо. Утім, ці дані суперечать суспільним вимогам щодо здобувачів мистецької освіти, серед яких орієнтація у світі художньо-мистецьких цінностей, оцінювання та вибір лише високохудожніх зразків мистецтва на основі сформованого естетичного смаку й ідеалів. Окреслені суперечності вказують на очевидність пошуку шляхів посилення

естетизації фахової підготовки майбутніх співаків, водночас актуалізуючи проблему розвитку художньо-естетичних уявлень студентів на заняттях сольним співом як одну з можливостей розширити мистецький кругозір і збагатити художньо-естетичний досвід особистості.

Як свідчить **огляд наукової літератури**, проблему розвитку художньо-естетичних уявлень молоді сучасні вчені розглядають у контексті світоглядної проблематики, зокрема з позиції «світоглядної культури» (В. Смікал), у межах проблеми морально-естетичного світогляду викладача мистецьких дисциплін (Г. Падалка, О. Олексюк), у контексті розуміння феномена «художня картина світу» (О. Дубенко), з позицій естетичного виховання особистості (Л. Левчук) тощо.

Мета статті полягає у визначенні принципів розвитку художньо-естетичних уявлень студентів на заняттях сольним співом у мистецьких закладах вищої освіти.

Методологія дослідження. Аналіз філософської, мистецтвознавчої, психологічної та педагогічної літератури вказує на такі напрями наукової думки в дослідженні означеної проблеми: **аксіологічний** (визначає досліджуваний феномен з позиції

духовної цінності); *естетичний* (встановлює роль художньо-естетичних уявлень у процесі емоційно-чуттєвого переживання явищ і процесів світу); *психологічний* (розкриває досліджуваний феномен із позиції художнього світовідношення); *педагогічний* (вказує на значущість формування художньо-естетичних уявлень студентів під час навчання); *музично-виконавський* (зумовлює потребу в розвиненості художньо-естетичної сфери музиканта-виконавця для його інтерпретаторської та концертно-виконавської діяльності).

У працях українських корифеїв педагогіки мистецтва Г. Падалки, О. Рудницької, О. Олексюк та інших висвітлено різні аспекти художньо-естетичного розвитку майбутніх викладачів музики. Також певні аспекти художньо-естетичного розвитку студентів засобами вокальної підготовки висвітлюють дослідження В. Антонюк, Л. Гринь, О. Прищепи та ін. Проте недостатньо розробленими залишаються питання, пов'язані з розвитком художньо-естетичних уявлень майбутнього співака в мистецьких закладах вищої освіти, що підтверджує актуальність вибраної нами проблематики.

Результати та їх обговорення. Загальновідомо, що мистецтво емоційно-чуттєво відтворює світ і розкриває його через художній образ, досягнення якого здійснюється завдяки роботі свідомості в процесі сприйняття твору на базі художньо-естетичних уявлень особистості.

Оскільки в науковій літературі не існує загальноприйнятої трактовки терміна «художньо-естетичні уявлення», то доцільним буде звернення до розуміння його складових – «уявлення», «художнє», «естетичне» в різних галузях наукової думки. Так, у філософії терміном «уявлення» позначають чуттєво-наочний образ предметів, явищ дійсності, світу загалом, який містить узагальнення суспільного й індивідуального досвіду людини (Шинкарук, 2002). У психологічній науці уявлення трактують як відтворення у свідомості суб'єкта чуттєвих образів, що ґрунтуються на основі попередньо отриманої інформації, минулих вражень, що виникають на основі їх пригадування або ж продуктивної уяви.

Суперечливим для психологів залишається питання походження уявлень, оскільки вони співвідносяться з багатьма психічними процесами. У психологічній літературі уявлення доволі часто порівнюють із сприйняттям, оскільки вони мають наочний характер. Однак психологи різницю між зазначеними психічними феноменами вбачають у тому, що уявлення відрізняється від сприйняття меншою яскравістю та більшою узагальненістю, фрагментарністю, мінливістю та нестійкістю. Тобто існує науковий підхід, де уявлення походить від сприйняття внаслідок діяльності пам'яті, що відтворює сприйняте раніше. Однак існують і інші наукові підходи, які визнають стверджують

уявлення результатом роботи уяви або процесів мислення (Скрипченко, 2005).

Дослідження категорій «художнє» й «естетичне» дає змогу стверджувати, що проблема розмежування естетичного та художнього має доволі суперечливий характер і однозначної відповіді щодо такого розподілу досі не існує. Зокрема, поширеною серед науковців є думка, що естетичне та художнє існують паралельно: естетика – теорія діяльності за законами краси поза мистецтвом, а загальне мистецтвознавство – теорія художньої діяльності в мистецтві. Однак такий розподіл вважають неправомірним, бо історично й у повсякденній практиці естетична діяльність доволі часто переростає в художню.

Видається помилковим як ототожнювати, так і протиставляти означені категорії. Адже естетичне може бути ширше художнього, як і художнє – ширше естетичного. Естетика визначає *естетичні уявлення* складовою естетичної свідомості суб'єкта. Зокрема, Л. Левчук естетичні уявлення розуміє як результат естетичного сприйняття, закріплений в образі сприйнятого об'єкта. Автор зауважує, що сприйняття, уявлення та споглядання образу зведені до спільного знаменника – конкретності у їх чуттєвій або ж ідеально повторюваній в уяві повноті (Левчук, 2010).

Визначальною для нашого дослідження є думка про те, що основою естетичної свідомості виступає естетичне сприймання, яке в процесі осмислення явищ і предметів дійсності трансформується в естетичні погляди, судження, уявлення – основу ставлення людини до явищ буття (загалом) і явищ мистецтва (зокрема). На його основі формується художнє сприймання – пізнання дійсності засобами різних видів мистецтва.

Під *художніми уявленнями* в широкому сенсі розуміють ідеї людей про сутність і призначення мистецтва в більш загальному змісті, ніж інтерпретація та оцінка конкретних творів. Для нашого дослідження вагомою є погляди О. Рудницької щодо ролі художніх уявлень у процесі художнього сприйняття. Дослідниця зазначала, що «...перетворення сенсорної інформації образи свідомості є лише першим кроком, необхідним для переходу до наступних ступенів осмислення твору, встановлення концептуальних зв'язків його змісту як асоціацій вищого порядку, проявів творчої ініціативи, фантазії, темпераменту, котрі начебто сплавляються у складний синтез суб'єктивних вражень від мистецтва на ґрунті уявлень, ідеалів, смаків, світоглядних ідей, тобто всього духовно-практичного досвіду людини» (Рудницька, 2005, с. 102).

Аналіз вищевказаних підходів дає нам змогу трактувати художньо-естетичне уявлення як утворення у свідомості чуттєвих образів художньо-естетичної реальності за результатами пізнавальної діяльності особистості, що позитивно впливає

на її культурний розвиток. Отже, художньо-естетичні уявлення майбутнього співака становлять складний комплекс слухо-зорово-моторних образів, утворених унаслідок набуття студентом пізнавального й емоційно-чуттєвого досвіду в процесі вокально-виконавської діяльності.

Як свідчить практика, існує ряд негативних моментів, які вказують на низьку розвиненість художньо-естетичних уявлень студента-вокаліста. Серед таких зазначимо недостатність знань із предметів мистецтвознавчого циклу, тенденція серед творчої молоді уникати спроб надання власних суджень щодо творів мистецтва, схильність до шаблонних висловлювань мистецьких подій без опори на власний художньо-естетичний смак і вподобання. Виявлені проблеми стали визначальними в пошуку принципів розвитку художньо-естетичних уявлень студентів у класі сольного співу. Спираючись на певні успіхи в цьому процесі у власному викладацькому досвіді та викладацькому досвіді колег із кафедри академічного та естрадного вокалу факультету музичного мистецтва і хореографії Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, ми визначили такі *принципи*: створення у студентів-вокалістів позитивної установки щодо «спілкування» з творами мистецтва; стимулювання особистісного оцінного ставлення студентів до найкращих зразків мистецтва та сприяння розширенню мистецького кругозору майбутніх співаків під час вокальної роботи над творами індивідуальної програми. Коротко обґрунтуємо кожен із запропонованих принципів.

Запровадження *першого принципу* зумовлено науково доведеним фактом, що розвиток естетичних якостей особистості відбувається в процесі спілкування з творами мистецтва, який передбачає їх сприйняття, пізнання й осмислення. Спілкування з високохудожніми зразками різних видів мистецтва спонукає споглядача до пізнання життя, пізнання самого себе й оточуючих, надихає на творчість і пробуджує глибинні пласти емоцій особистості. Тобто сприйняття мистецького твору скеровує свідомість сприймаючого в певному напрямі, надаючи необмежений простір для прояву уяви, фантазії, творчого мислення.

Результати наукових досліджень свідчать про потужний вплив процесів сприйняття й осягнення мистецької інформації на розвиток когнітивних характеристик людини, зокрема її мислення, здатності до міркувань і узагальнень. Беззаперечними є наслідки означених процесів щодо емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва, а також поведінкової позиції особистості. Зазначене дає змогу стверджувати, що установка на спілкування з мистецтвом передбачає готовність суб'єкта до певного роду активності, яку породжують результати такої діяльності. Цю характерну функцію установки, за О. Рудницькою, можна спостерігати

і в елементарній моториці, і в складних процесах художньо-естетичної діяльності, що надає підстави пояснювати механізми емоційного і свідомого реагування особистості на мистецтво й визначати доцільні напрями корекції сприйняття художніх, зокрема музичних, творів (Рудницька, 2005, с. 62).

Ми переконані, що позитивність установки на спілкування з творами мистецтва студента-вокаліста більшою мірою залежить від особистого прикладу викладача, його вміння невимушено запропонувати до читання художню літературу або перегляд глибокого за художнім змістом відеоконтенту, підписку на цікаві YouTube-канали з лекціями мистецтвознавців, художників, всесвітньо відомих музикантів-виконавців тощо.

Надважливим у реалізації цього принципу вважаємо створення на занятті атмосфери довіри та дружності. Саме за таких умов студент на занятті сольним співом зможе без сорому або страху помилки висловлювати свої враження та міркування від «почутого – прочитаного – переглянутого», обговорювати хвилюючі або спірні питання, проявляти творчу ініціативу у виборі творів індивідуальної програми з вокалу, спираючись на власні мистецькі вподобання й естетичні смаки.

Другий принцип зумовлений попереднім і підсилює його дію. Оцінне ставлення студентів до найкращих зразків мистецтва є одним із ключових питань в естетиці та мистецькій педагогіці. Аналіз літератури дає змогу констатувати, що не існує загально визнаного погляду на природу, структуру або закономірності виховання естетично-оцінного ставлення, однак однозначним є переконання, що воно ґрунтується на естетичній свідомості особистості, проявляється через почуття, судження й естетичну діяльність та має емоційний, оцінювальний, пізнавальний, образно-асоціативний зміст. За Г. Падалкою, естетично-оцінне ставлення є активною формою чуттєво-практичного освоєння дійсності, що виникає і реалізується в умовах естетичного переживання, викликаного естетичними властивостями речей і явищ, яке стимулює творчу діяльність суб'єкта (Падалка, 2008). Отже, оцінне ставлення входить до складу індивідуальних особливостей художньо-естетичної діяльності студента-вокаліста та складається з емоційного реагування, наявності асоціацій і обґрунтованості оцінних суджень щодо осягнутого твору, а також умінь інтерпретувати авторський задум митця.

Важливим у впровадженні цього принципу є забезпечення емпатійності процесу навчання, що потребує від викладача розвиненої здатності до прийняття поглядів студента, до небайдужості та спроможності до взаєморозуміння в різних мистецьких питаннях. Досягнення емпатійності навчання неможливо уявити без діалогічного спілкування, змістом якого стає обмін думками, художніми ідеями, оцінюванням творів та явищ

мистецтва. Тобто під час діалогу викладача зі студентом відбувається залучення суб'єктивного художнього досвіду обох сторін як своєрідне взаємозапозичення оцінного ставлення до художньої творчості. Заохочення й підтримка найменших спроб студента до вираження власної думки, висловлення свого судження є запорукою його впевненості у спілкуванні з творами мистецтва та подальшої мотивації продовжувати це робити й надалі.

Третій принцип корелюється й узгоджується з попередніми. Як зазначалося раніше, саме нестача знань у галузі художньої культури, теорії та історії мистецтва заважає студентам усвідомити емоційні враження, естетичну досконалість і своєрідність мистецьких творів, зокрема вокальних творів з індивідуальної програми із сольного співу. Вважаємо, що провідним напрямом у вирішенні цієї проблеми стане спонукання студентів до розширення власного естетичного світогляду й мистецької ерудиції завдяки залученню їх до цінностей мистецтва високого художнього рівня через відвідування філармонічних концертів, музеїв, виставок образотворчого мистецтва, перегляд вистав, кінофільмів, відеозаписів відомих співаків, читання художньої, філософської та мистецтвознавчої літератури тощо.

Викладачу потрібно заохочувати студентів до ознайомлення із цікавою інформацією щодо виконуваних вокальних творів індивідуальної програми, до пошуку цікавих фактів із життя авторів світових музичних шедеврів. Усе це значно збагатить художньо-естетичну сферу особистості студента та дасть змогу глибше розуміти й інтерпретувати вокальний твір, яскравіше розкрити художній образ під час його виконання. Безумовно, впровадження у вокальну підготовку цього принципу значно розширить мистецький багаж майбутнього співака, виведе його на більш високий рівень художньо-естетичного розвитку та стимулюватиме інтерес до мистецького життя як на заняттях сольним співом, так і в позанавчальний час.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Підсумовуючи, відмітимо, що розвиток художньо-естетичних уявлень – складний і довготривалий процес, у якому задіяно різні властивості та механізми людської психіки (пам'ять, мислення, уява), який значно активізується під час мистецько-пізнавальної та музично-виконавської діяльності особистості. Пропоновані принципи розвитку художньо-естетичних уявлень студентів на заняттях сольним співом вдало доповнюють один одного, базовані на практичному викладацькому досвіді авторів статті та можуть збагачуватися іншими дієвими методами й педагогічними прийомами для ефективного вирішення схожих художньо-естетичних завдань вокально-виконавської підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

- Антонюк, В. (2007). *Вокальна педагогіка (сольний спів)*. Київ: ЗАТ «Віпол».
- Гринь, Л. (2024). *Теорія вокальної педагогіки*. Запоріжжя: ЗНУ.
- Дубенко, О (2013). *Художня картина світу: основні напрями дослідження*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2013_16_4_4.
- Левчук, Л. (ред.) (2010). *Естетика*. Київ: Центр учбової літератури.
- Олексюк, О. (2006). *Музична педагогіка*. Київ: КНУКіМ.
- Падалка, Г. (2008). *Педагогіка мистецтва*. Київ: Освіта України.
- Прищепа, О. (2015). *Основи методики постановки голосу*. Чернігів: ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка.
- Скрипченко, О. (ред.) (2005). *Загальна психологія*. Київ: Либідь.
- Смікал, В. (2002). *Формування світоглядної культури майбутнього вчителя засобами мистецтва*. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0402U000756>.
- Рудницька, О. (2005) *Педагогіка загальна і мистецька*. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан.
- Шинкарук, В. (ред.). *Філософський енциклопедичний словник*. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovyk.pdf.

REFERENCES

- Antoniuk, V. (2007). *Vokalna pedahohika (solnyi spiv) [Vocal pedagogy (solo singing)]*. Kyiv: ZAT "Vipol" [in Ukrainian].
- Hryn, L. (2024). *Teoriia vokalnoi pedahohiky [Theory of vocal pedagogy]*. Zaporizhzhia: ZNU [in Ukrainian].
- Dubenko, O (2013). *Khudozhnia kartyna svitu: osnovni napriamy doslidzhennia [Artistic picture of the world: main areas of research]*. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2013_16_4_4 [in Ukrainian].
- Levchuk, L. (Ed.) (2010). *Estetyka [An aesthetics]*. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury [in Ukrainian].
- Oleksiuk, O. (2006). *Muzychna pedahohika [Music pedagogy]*. Kyiv: KNUKіM [in Ukrainian].
- Padalka, H. (2008). *Pedahohika mystetstva [A pedagogy of Art]*. Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].
- Pryshchepa, O. (2015). *Osnovy metodyky postanovky holosu [Basics of voice technique]*. Chernihiv: ChNPU imeni T.H. Shevchenka [in Ukrainian].
- Skrypchenko, O. (Ed.). (2005). *Zahalna psykholohiia [A general Psychology]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Smikal, V. (2002). *Formuvannia svitohliadnoi kultury maibutnoho vchytelia zasobamy mystetstva [Formation of the worldview culture of the future teacher through the means of art]*. Retrieved from: <https://uacademic.info/ua/document/0402U000756> [in Ukrainian].
- Rudnytska, O. (2005). *Pedahohika zahalna i mystetska [A general and Artistic Pedagogy]*. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan [in Ukrainian].
- Shynkaruk, V. (Ed.). *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovyk [A philosophical encyclopedic dictionary]*. Retrieved from: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovyk.pdf [in Ukrainian].

Principles of the development of artistic and aesthetic ideas of students in solo singing classes

Oksana Petrivna Petrykova
Honored Artist of Ukraine,
Associate Professor at the Department
of Academic and Pop Vocals
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan
University
ORCID: 0000-0002-4326-3308

Sofiiia Leonidivna Leontieva
Senior Lecturer at the Department
of Academic and Pop Vocals
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan
University
ORCID: 0000-0002-6664-5288

Anastasiia Valeriivna Huz
Lecturer at the Department of Academic
and Pop Vocals
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan
University
ORCID: 0000-0001-5774-7605

The article reveals the problem of the development of artistic and aesthetic ideas of the future artist as the basis of his/her professionalism. The authors have processed and analyzed the scientific and methodological literature that highlights the essence of artistic and aesthetic ideas, their specificity and components, as well as the basic principles of the formation of this phenomenon by the future singers in solo lessons. It has been found that vocal and performance training has a powerful potential for the general artistic and aesthetic development of a student vocalist, including the development of artistic and aesthetic ideas of the future singer, as it contains a significant list of different types of work that contribute to the accumulation of artistic and aesthetic experience, the acquisition of the necessary value orientations necessary for the formation of the right artistic and aesthetic tastes and ideals. The authors outline the basic essential characteristics of ideas as a mental formation, provide their classification and define their functions. In the course of scientific research on the main concept of the study, the problem of distinguishing between the aesthetic and the artistic is considered, the essence of aesthetic ideas and artistic ideas is clarified, and the distinctive features of these phenomena are determined. The authors understand the artistic and aesthetic representations of the future singer as a complex set of auditory-visual-motor images formed as a result of the students cognitive, emotional and sensory experience in the process of vocal performance. The importance of the breadth of artistic outlook and artistic erudition as indicators of the development of artistic and aesthetic ideas of a vocal student is emphasized. The principles of the development of artistic and aesthetic representations of a student-vocalist are formulated, including: creating a positive attitude of students-vocalists towards "communication" with works of art; stimulating students' personal evaluation of the best examples of art and promoting the expansion of the artistic outlook of future singers in the course of vocal work on works of an individual program. The introduction of each of the proposed principles into the educational process is theoretically substantiated. The necessity of dialogic principles, an atmosphere of trust and friendliness, and ensuring empathic learning in solo singing classes is emphasized.

Keywords: artistic and aesthetic ideas, pop singer; students of musical education; solo singing; principles of development.